

Entretien paru dans la revue “TeKos” (2007)

“Op de juistheid van een gedachte
komt het aan !”

Vraaggesprek met Alain de Benoist

Luc Pauwels : *Wat men conventioneel “de rechterzijde” noemt in het politieke Frankrijk biedt vanuit het buitenland gezien een vrij bizarre indruk: vier grote stromingen die elkaar bevechten en elke stroming dan nog eens opgesplitst in twee nog méér vijandige kampen.*

Ik verwijs naar de gaullisten (Sarkozy¹ tegen de Villepin²), de “souverainisten” (Pasqua³ tegen de Villiers⁴), de rechtse nationalistes (FN⁵ tegen MNR⁶) en de liberalen (die nog sterker verdeeld zijn, Bayrou⁷, Madelin⁸, Millon⁹...) Alvorens in te gaan op meer fundamentele vragen: is deze politieke situatieschets correct ?

Alain de Benoist : Slechts ten dele. De UMP, de partij van Jacques Chirac, is sinds lang geen gaullistische partij meer, ook al vindt men er nog een aantal “historische” gaullisten, die echter steeds minder in aantal worden. Eigenlijk vormen gaullisten en souverainisten geen aparte politieke families. Op een of andere manier beroepen haast alle souverainisten zich op het erfgoed van generaal de Gaulle. Dat geldt ook voor de (weinige) linkse souverainisten zoals Jean-Pierre Chevènement, Max Gallo, Georges Sarre, enz. En wat de liberalen betreft, die vindt men zowel in de UMP als in de andere rechtse partijen (en ook in de linkse !).

Wat de koppels betreft die je aanhaalt, moet ik opmerken dat die zeker niet allemaal vergelijkbaar zijn. De MNR van Bruno Mégret is gewoon een afscheuring van het *Front national* van Jean-Marie Le Pen, een afsplitsing die haar doel overigens volledig heeft gemist: de MNR staat vandaag voor minder dan 1% van de stemmen.

De wedijver tussen Sarkozy en de Villepin is zuiver een strijd die tussen

¹ Nicolas Sarkozy de Nagy-Bócsa, huidig minister van Binnenlandse Zaken en voorzitter van de UMP, afkorting eerst van *Union pour la Majorité Présidentielle*, nu van *Union pour un Mouvement Populaire*.

² Dominique Galouzeau de Villepin, huidige premier.

³ Charles Pasqua, gewezen minister van Binnenlandse Zaken.

⁴ Philippe Le Jolis de Villiers de Saintignon, volksvertegenwoordiger, voorzitter van de *Mouvement pour la France*.

⁵ *Front National* (van Jean-Marie Le Pen)

⁶ *Mouvement National Républicain* (van Bruno Mégret)

⁷ François Bayrou, gewezen minister van Nationale Opvoeding, voorzitter van de UDF (*Union pour la Démocratie Française*) die in het Europees parlement deel uitmaakt van de *Alliance of Liberals and Democrats for Europe / Alliance des Démocrates et des Libéraux pour l'Europe*, waarvan ook de VVD (Nederland), de VLD en de MR lid zijn.

⁸ Alain Madelin, gewezen minister van Economie en Financiën, gewezen voorzitter van de *Parti Républicain*, die hij omvormde tot *Démocratie Libérale*, dan losmaakte van de UDF en ten slotte onderbracht in de UMP.

⁹ Charles Millon, gewezen minister van Landsverdediging, stichter en voorzitter van de partij *La Droite*, later herdoopt in *Droite libérale-chrétienne (DLC)*.

rivaliserende persoonlijke ambities, ook al zijn hun politieke inzichten verschillend. Sarkozy is een liberaal, terwijl de Villepin trouw blijft aan een zeker “gaullisme”, maar zelfs dat vraagt om nuancering. Bij de souverainisten is Charles Pasqua, die lange tijd een trouwe volgeling van Jacques Chirac was, in de laatste jaren sterk verzwakt door diverse “affaires” waarvoor hij werd aangeklaagd. Men kan aannemen dat zijn politieke loopbaan beëindigd is.

Philippe de Villiers is zonder enige twijfel souverainist, maar vandaag de dag probeert hij vooral het *Front national* rechts voorbij te steken en beschuldigt hij Le Pen ervan niet voldoende tegen de islam op te komen. Charles Millon, die in 2003 tot Frans ambassadeur bij de FAO werd benoemd, is politiek niet meer actief. Bovendien is hij nooit een “echte” liberaal geweest van het Angelsaksische type, maar eerder wat men in Duitsland een “nationaal-liberaal” noemt. En François Bayrou, voorzitter van het UDF, is eigenlijk helemaal geen liberaal, maar vóór alles een vurige Europeaan. Zijn beweging is de verre nazaat van de meest sociaal geïnspireerde strekking binnen de vroegere christendemocratie.

LP : Kan men Bayrou zien als de opvolger van Jean Monnet en Jean Lecanuet ? Is dat niet eerder het centrum dan de rechterzijde ?

AdB : Jean Monnet¹⁰ en Jean Lecanuet¹¹ behoren in alle objectiviteit tot een ander tijdperk. Het verschil tussen het centrum en de rechterzijde is sindsdien steeds kleiner geworden. Degenen die zich vandaag openlijk “centristen” noemen, zijn meestal mensen van centrum-rechts. Het UDF van François Bayrou onderscheidt zich vooral van de UMP door een veel sterkere Europese inzet. Dit is de enige partij in Frankrijk die géén tegenstander is van het Europese *federalisme* – een term waarop min of meer een taboe rust in het Franse politieke spraakgebruik. Verder is de UDF veel meer sociaal geëngageerd dan de UMP van de president en wil ze ook in zekere mate – al blijft dat meer wens dan werkelijkheid – de kloof tussen links en rechts overbruggen.

LP : Hoe verklaar je het ideologische beslag dat het liberalisme heeft kunnen leggen op ongeveer de volledige rechterzijde en dat nog wel in alle landen van Europa ?

AdB : Deze inpalming is vanzelfsprekend het resultaat van de samenloop van verschillende omstandigheden: het diskrediet waarvan de rechterzijde lange tijd het voorwerp was na 1945, de verdwijning van intellectueel rechts in bijna alle landen, de uitbreiding van de middenklasse die op haar beurt een verschuiving naar het centrum heeft veroorzaakt in het programma van alle klassieke regeringspartijen, de toename van het individualisme, dat tot de bekrachtiging heeft geleid van het liberale antropologische model van de rationele mens die geïsoleerd van zijn medemensen leeft en handelt en uitsluitend op zoek is naar middelen om zijn persoonlijke belangen te maximaliseren.

Gelijklopend daarmee heeft de mislukking van het Sovjetsysteem het gevoel veralgemeend dat er helemaal geen economisch alternatief bestaat voor de vrije markteconomie. De ineenstorting van alle revolutionaire pogingen en experimenten heeft overal geleid tot het opgeven van het kritische denken en de

¹⁰ De christendemocraat Jean Monnet (1888-1978) was samen met Robert Schuman, een van de Franse “vaders” van de Europese integratie na 1945.

¹¹ Jean Lecanuet (1920-1993), gewezen minister van Justitie, was in 1966 de stichter van de christendemocratische partij *Centre des Démocrates Sociaux* (CDS) en als voorzitter van het UDF (1978-1988) een voorganger van Bayrou.

meeste linksen ertoe aangezet om, uit ontmoediging of gewoon uit opportunisme, het marktmodel te aanvaarden, niet alleen voor de economie, maar voor de hele samenleving. De zwenking van de communistische partij naar de sociaaldemocratie toe is daar ook een gevolg van. De fundamentele kritiek van het liberalisme is daardoor, rechts zowel als links, in de marge van het politieke landschap terechtgekomen.

LP : Maar bestaat er dan in Frankrijk nog wel een rechterzijde die Europees is en niet liberaal ?

AdB : Met uitzondering van de laatste gaullisten, het Front National en de souverainistische formaties is zo goed als de gehele rechterzijde in Frankrijk voor een politieke eenmaking van Europa, de UMP en de UDF op kop. Jacques Chirac (UMP) en Valéry Giscard d'Estaing (UDF) waren overigens de vurigste verdedigers van het ontwerp van Europese grondwet. Maar het is natuurlijk waar dat deze rechterzijde tegelijk Europees gericht is en tegelijk vaak volledig het liberale gedachtegoed omhelst. Dat betekent niet dat ze expliciet een "Europa" wenst dat niet meer voorstelt dan een eenvoudige vrijhandelszone of dat ze ten grond vijandig staat tegenover de gedachte van een onafhankelijke Europese politieke macht, maar gewoon dat ze de kerngedachten van het liberalisme heeft opgenomen in haar eigen ideologische bagage. Dat geldt zowel voor de hele Mensenrechten-thematiek als voor geloof in de absolute superioriteit van het marktdenken.

Anderzijds vindt men hier zelden adepten van aanhangers van het meest extreme liberalisme of libertarisme, want dat staat nogal ver buiten de Franse politieke traditie. Kortweg kan men zeggen dat die veel meer aansluit bij een Tocqueville of een Benjamin Constant dan bij een Adam Smith, Mandeville of Frédéric Bastiat. Dit extreme liberalisme wordt maar aangehangen mensen als Alain Madelin, die er nooit in geslaagd zijn echt politiek door te breken.

Om een gedachtestroming te vinden die tegelijk duidelijk pro-Europees én antiliberaal is, moet je bij Nieuw Rechts zijn of bij een bepaalde radicale linkerzijde. Verwarrend, zeker voor buitenlanders, is natuurlijk dat degenen die tegelijk pro-Europees en antiliberaal zijn voor het merendeel "neen" hebben gestemd bij het referendum over het ontwerp van Europese Grondwet, precies omdat ze dat ontwerp veel te liberaal vonden.

LP : Wat denk je van het boek van Eric Brunet "Etre de droite, un tabou français" , behalve dan natuurlijk dat dit taboe zowat overal in Europa geldt.

AdB : Volgens mij is dat werk van Eric Brunet volkomen oninteressant. Het is een even polemische als oppervlakkige benadering van een onderwerp dat een grondige en diepspittende behandeling had verdiend. Om te beginnen is het gewoon belachelijk het feit dat iemand rechts is (of zich daarvoor uitgeeft) als "taboe" te kenschetsen op het ogenblik dat Frankrijk wordt bestuurd door een rechtse regering, waarvan de leden trouwens niet aarzelen zich openlijk zo te noemen.

Verder stelt Brunet vast dat wij in een algemeen klimaat blijven leven dat, vooral op cultureel gebied, eerder naar linkse waarden verwijst. Dat heeft tot gevolg dat linkse ideeën spontaner en makkelijker worden aanvaard dan rechtse ideeën. Die vaststelling is zeker niet onjuist, maar de voorbeelden die Brunet geeft zijn meestal anekdotisch en dringen niet door tot grond van de zaak.

Ten slotte is het overduidelijk dat Brunet niet het minste idee heeft van wat de rechterzijde is (of is geweest) in al haar complexiteit en haar verscheidenheid. Voor hem is "rechts" niet meer dan de *Figaro* in de pers, Jean d'Ormesson in de literatuur, Nicolas Sarkozy in de politiek en het liberalisme op het vlak van de ideeën.

LP : Heeft het Front National nog een betekenis ? En wat moeten we denken van een Marine Le Pen ? Waar ligt het verschil tussen haar politiek en die van haar vader ? Wordt ze de toekomst of de doodgraver van het Front National ?

AdB : Het Front National vertegenwoordigt vandaag ongeveer 15 à 17 % van de Franse kiezers. Ondanks zijn leeftijd (78 jaar), houdt Jean-Marie Le Pen er de teugels nog altijd strak aangespannen. Zijn dochter Marine schijnt wel goed geplaatst om hem op te volgen, maar omdat ze op geen unanimiteit kan rekenen in de partij zou het wel eens goed kunnen zijn dat het "après Le Pen" (Jean-Marie) op een scheuring uitloopt.

Wat is nu het verschil tussen Marine Le Pen en haar vader ? Eerst en vooral dat ze niet tot dezelfde generatie behoren. Marine Le Pen koestert noch de nostalgie, noch de verbittering van de integristen (katholieke traditionalisten), van de oudgedienden van "l'Algérie Française" of van andere getuigen van veldslagen uit het verleden. Zij is zich ook bewust van de uitsluiting die op haar partij weegt en probeert het vaak diabolische imago dat men het Front National heeft aangemeten te wijzigen. In haar voordeel is dat ze over 't algemeen vrij goed overkomt in de media. Anderzijds staat ze voor een moeilijk dilemma. Het feit dat het FN een partij is die sterk verschilt van alle andere is zowel een belangrijke factor van zijn succes als een hindernis om nog verder te groeien. Een protestpartij trekt mistevredenen van allerlei slag aan, maar wordt niet gepercipieerd als een mogelijke regeringspartij.

Marine Le Pen heeft op een aantal vlakken een meer gematigde houding aangenomen, zo bv. aangaande problemen als de immigratie, de islam of abortus. Dat verklaart de en aantal aanhangers van het FN die tot de klassieke uiterst-rechtse richting behoren, nu Philippe de Villiers vervoegen (die veel radicaler dan Le Pen is geworden in zijn kritiek van de "islamisering"). Het risico dat Marine Le Pen loopt is een "banalisering" van het Front National, wat het verlies van een deel van zijn kiezers zou veroorzaken, zonder enig winstpunt en met geen ander perspectief dan een klein rechts partijtje te worden, ongeveer zoals vroeger het CNI (Centre National des Indépendants). De vooruitgang van het FN is altijd eerder een symptoom dan een oplossing geweest.

LP : Sommige bladen herhalen tot in den treure dat "Sarkozy erger dan Le Pen" is. Waar komt die gedachte vandaan ?

AdB : Gewoon uit het feit dat Nicolas Sarkozy een goede kans maakt president van Frankrijk te worden, terwijl Jean-Marie Le Pen geen kans maakt. Degenen die Le Pen zijn opvattingen over de immigratie verwijten, stellen ook vast dat de huidige minister van Binnenlandse Zaken, Sarkozy, op dit vlak een veel daadkrachtigere politiek tot uitvoering brengt dan zijn voorgangers en ze vrezen dat hij op de ingeslagen weg verder zal gaan. Anderen, die tegenstanders zijn van de Amerikaanse hegemonie en een meerpolige wereld nastreven, vrezen dat de verkiezing van Sarkozy tot president van Frankrijk meteen ook het einde zou betekenen van de "Franse uitzondering" en met name zou uitlopen op een veel

meer Atlantische en pro-Amerikaanse oriëntering van de Franse buitenlandse politiek.

Sarkozy zou zeker niet de imperialistische agressie van de Verenigde Staten in Irak hebben veroordeeld, zoals de huidige president Jacques Chirac heeft gedaan, de huidige premier Dominique de Villepin of nog de vorige Duitse kanselier Gerhard Schröder. Sarkozy is in wezen een liberaal en komt vaak over als de spreekbuis van het kapitaal en het patronaat. Hij heeft niet alleen een evidente persoonlijke ambitie. Hij wil bovendien ook nog Frankrijk van gedaante doen veranderen.

LP : En de katholieke kerk, waar staat die? Heeft zij nog een politieke agenda, openlijk of verborgen ? De tijd is veraf, lijkt mij, dat de belangen van de kerk parallel liepen met de strijdpunten van de rechterzijde. Is dat ook in Frankrijk zo ?

AdB : Al lange tijd stemmen zonen niet meer zoals hun vader en is " rechts » stemgedrag niet meer samenvalt met een religieus lidmaatschap. Afgezien van de traditionalistische middens, die zonder twijfel in de politiek rechts verankerd blijven, maar erg klein in getal zijn, zijn de katholieken vandaag de dag verspreid over alle sectoren van de publieke opinie. De kerk heeft zeker nog een politieke agenda, maar ze beschikt over steeds minder middelen om die ten uitvoer te brengen. Dat is het gevolg van de ontzaglijke evolutie van het statuut van de religie. De huidige samenleving stoelt niet meer op een grondslag van godsdienstige waarden. Politiek en godsdienst zijn volledig van elkaar gescheiden. (De kerk heeft haar politieke ambities moeten opgeven en de politiek heeft geleidelijk ieder sacraal of priesterlijk karakter verloren dat voor de moderne secularisatie nog als " politieke theologie » werd ervaren.)

Vandaag heeft ieder religieus geloof nog alleen het statuut van een opinie tussen de vele andere. Dat fenomeen moeten we onderscheiden van de evolutie van het geloof an sich en van de kerkelijke praktijk. Anderzijds is het een fenomeen dat niet los te denken valt van de individualisering van het geloof. Het enige waarop de kerk nog kan hopen is het terugwinnen van enige zichtbaarheid in de publieke sfeer (bv. als " morele autoriteit » die in sommige samenlevingsdebatten consulteert.) Dat kan ze waarmaken door te profiteren van de erkenningspolitiek waarin tegenwoordig allerlei soorten gemeenschappen bedrijvig zijn. Maar zelfs dan, als de kerk er in zou slagen uit de besloten privé-sfeer te ontsnappen, waarin de laïciteit van de oude stempel haar heeft verwezen, dan nog zou ze toch niet de mogelijkheid herwinnen om haar denkbeelden op te leggen. Over seksuele moraal, abortus, contraceptie, homohuwelijk, genetische manipulatie enz. hoort men de kerk, maar ze wordt niet *beluisterd*.

LP : Hoe staat het met Nieuw Rechts ?

AdB : De denkrichting waaraan de media de naam " Nieuw Rechts » hebben toegekend (een naam die, zeker in het begin, geen zelfaanduiding was) zal weldra veertig jaar bestaan. Weinige denkscholen halen die leeftijd ! Nieuw Rechts vervolgt zijn weg, wat wil zeggen dat het verder gaat met het formuleren van ideeën en het schrijven of uitgeven van theoretische werken. Theorievorming is altijd zijn bestaansreden geweest. De voornaamste periodieken van Nieuw Rechts, *Éléments* en *Nouvelle Ecole*, verschijnen regelmatig. Daarnaast komen de vele boeken, lezingen en voordrachten, culturele en intellectuele uitwisselingen in heel Europa.

Natuurlijk is Nieuw Rechts gedurende die veertig jaar ook geëvolueerd. Het heeft

menig doodlopend spoor gevolgd en herhaaldelijk de eigen stellingen opnieuw gedefinieerd. Nieuw Rechts heeft er zich steeds voor gehouden dogmatisch te worden en een catalogus van "gaffe" ideeën te herkauwen. In de plaats van een catechismus op te stellen en af te dreunen, heeft het steeds gestreefd naar een helder bewustzijn van het historisch moment dat we beleven, wat wil zeggen dat men de eigen ideeën steeds moet weten te plaatsen binnen de grote sociaal-historische evoluties sinds het begin der tijden. Nieuw Rechts is er zich van bewust dat de klassieke links-rechts tegenstelling tegenwoordig aan betekenis verliest, vooral op het vlak van de ideeën, en zoekt daarom naar nieuwe bruggen en nieuwe scheidingslijnen.

LP : Hoe zou je eigen, persoonlijke traject willen omschrijven sinds het verschijnen van "Vu de droite", nu dertig jaar geleden ?

AdB : Om op die vraag te antwoorden is er een boek nodig. Als ik daartoe de tijd vind, schrijf ik het misschien nog wel eens. Mijn ideologische evolutie is natuurlijk schatplichtig aan de lectuur van een aantal werken die mij hebben geleerd mijn eigen ideeën telkens opnieuw in vraag te stellen, maar nog veel meer heb ik de invloed ondergaan van de algemene gedaanteverwisseling die de wereld in zo weinige jaren heeft ondergaan. De wereld heeft duidelijk het tijdperk van de moderniteit verlaten en is terecht gekomen in wat men bij gebrek aan beters de *postmoderniteit* noemt. De probleemstelling is radicaal gewijzigd, de wereldproblematiek van vandaag is totaal verschillend van die van weinige jaren geleden.

Daardoor zijn niet alleen vele analyse-instrumenten onbruikbaar geworden, maar ook vele redeneringen en verklaringen (de "verhalen" van de postmodernisten) zijn nu irrelevant en uit de tijd, omdat ze antwoorden zijn op vragen die niet meer worden gesteld of die er niet meer toe doen. Zo is bv. het oude debat over de opbouw van de staat en over de verhouding van volk en staat niet erg zinvol meer op een ogenblik dat de jakobijnse natie-staat overal en zonder uitzondering in een onomkeerbare crisis is beland. Anderzijds heeft de globalisering op haar manier tijd en ruimte danig veranderd en een algemene schaalwijziging veroorzaakt.

En dan hebben we nog de evolutie van het politieke landschap, waarop ik al heb gezinspeeld. Wat vandaag "rechts" en «links» heet, lijkt helemaal niet meer op wat men vroeger onder die termen verstond. In het verleden ben ik altijd en tegelijkertijd een tegenstander van het communisme en het liberalisme geweest. Het communisme is ineengestort, maar het liberalisme heeft alles overwoekerd. In die situatie voel ik mij noodzakelijkerwijze dichter bij een linkse die een tegenstander is van het liberalisme, dan van een rechtse die het liberalisme heeft verinnerlijkt. Dit "grensoverschrijdend" gevoel geeft mij een grotere vrijheid om retrospectief de stellingen te evalueren die de rechter- en de linkerzijde in het verleden hebben ingenomen.

Historisch gezien is een van de meest opvallende karaktertrekken van de rechterzijde m.i. de grote moeite die ze altijd heeft gehad met het objectief weergeven en behandelen van situaties, d.w.z. met de nodige afstand en niet uitsluitend op basis van een subjectieve betrokkenheid. Dat is de reden waarom de rechterzijde zo weinig aan theorievorming heeft gedaan, zo weinig geïnteresseerd is in het begrijpen van nieuwe ontwikkelingen en situaties, zo weinig in staat om een historisch moment correct in te schatten.

De rechterzijde is al twee eeuwen essentieel reactief, voelt zich een toestand van

beleg en streeft naar restauratie van een toestand uit een ver of een nabij verleden. Vandaag kijk ze niet verder dan de islamofobie en de mythe van de « botsing der beschavingen », zoals ze gisteren haar horizon beperkte tot het anticommunisme, met het risico van andermaal Amerika te gaan vereren als het bruggehoofd van de « vrije wereld ». Zelf heb ik nooit geargumenteed louter op basis van subjectieve betrokkenheid, maar altijd op een metaniveau.

Soms heb ik mezelf wel eens omschreven als “een linkse rechtse” of iemand « op de linkervleugel van de rechterzijde », uitdrukkingen die zelf een geschiedenis hebben.¹² Kortom, het kost me vandaag de dag grote moeite mij te herkennen in een van de « rechtse » families, welke dan ook, maar ik ben er ook ver van verwijderd alle ideeën van links te aanvaarden, ook al heb ik de indruk dat de linkerzijde het in de huidige context vaker bij het rechte eind heeft dan rechts.

LP : Laat me op iets terugkomen: je zegt dat het oude debat over de opbouw van de staat en over de verhouding van volk en staat niet erg zinvol meer is. Geldt dat volgens jou ook voor het debat over de cultuur, het etnische gegeven en de verworteling ?

AdB : Dat zijn verschillende probleemstellingen. Het behoren tot een etnische groep is vergelijkbaar met het behoren tot een sexe of een maatschappelijke klasse. Het is een van de factoren die bijdraagt tot onze zelfbepaling en tot het definiëren van onze doelstellingen. Maar een identiteit is veel méér, veel ruimer dan dit gegeven. Nog absurder is het hiervan een sleutelbegrip te maken waarmee zogezegd de complete wereldgeschiedenis kan worden verklaard.

Verworteling is eveneens een begrip dat evolueert: het is duidelijk dat deze vlag vandaag niet meer dezelfde lading kan dekken als in de Middeleeuwen. Een identiteit is geen essentie maar substantie, een verhaal dat tegelijk objectief en subjectief is, een doorlopende constructie, deconstructie en reconstructie, in confrontatie en dialoog met de Andere. Je kunt identiteit niet bepalen als datgene wat in ons nooit verandert, maar wel als hetgeen onze specifieke manier van veranderen kenmerkt. Overigens tendeert in deze postmoderne tijd het verschil tussen overgeërfde en gekozen identiteiten naar langzame verdwijning: de ideeën die ik aankleef bepalen in veel sterkere mate mijn identiteit dan geïdealiseerde “etnische” wortels die naar de duisternis der tijden verwijzen. De ene identiteit zowel als de andere zijn bovendien maar werkzaam als ik ze als belangrijk aanzie voor mezelf, als ik ze beschouw als wat Charles Taylor een “hypergood” heeft genoemd.

In een tijd waarin de westerse samenlevingen etnisch gezien meer en meer pluraal zijn en, vooral, waarin de grenzen geen beschermende waarborg meer zijn voor een bepaalde identiteit (in alle ontwikkelde landen worden de mensen overspoeld door dezelfde informatiestroom, dezelfde reclame, dezelfde culturele producten, dezelfde technologieën en leven ze steeds meer op dezelfde manier), is het duidelijk dat verworteling niet meer uitsluitend kan worden bepaald met verwijzing naar een territorium. Wat ons met elkaar verbindt, is niet meer het feit op dezelfde plaats geboren te zijn, maar het feit dat we bepaalde waarden delen.

LP : Je zei daarnet dat je de indruk hebt dat de linkerzijde het in de huidige

¹² Cfr. de uitdrukkingen « linke Leute von rechts » bij de Duitse historicus Otto-Ernst Schüddekopf, of “left-wing rightist” en “right-wing leftist” bij Rolf Stolz, een van de oprichters van *Die Grünen*, maar ook reeds bij Hannah Arendt en in het interbellum bij o.m. Kurt Hiller.

context vaker bij het rechte eind heeft dan rechts. Maar is de linkerzijde tegenwoordig niet even liberaal als de rechterzijde ?

AdB : De hoofdstroming bij links is inderdaad bijna zo liberaal geworden als bij rechts. Dat bewijst wat ik zojuist heb gezegd: de links-rechts kloof is geen synoniem van de kloof tussen liberalen en antiliberalen. Maar het blijft een feit dat het toch op de linkerzijde is dat men vandaag de best onderbouwde kritiek van het liberalisme vindt, tegelijk trouwens met de meest krachtige kritiek van het pro-Amerikaanse atlantisme. Ik verwijs naar Cornelius Castoriadis, Jean Baudrillard, Serge Latouche, Alain Caillé, Immanuel Wallerstein, Chantal Mouffe, Danilo Zolo, Christopher Lasch en zoveel anderen, die zeker geen rechtsen zijn. Overigens is het verschil ook opmerkelijk op het vlak van de regeringspolitiek. Als de parlementaire rechterzijde aan de macht komt, begint ze meestal met een beleid dat nog meer liberaal (en dus meer antisociaal) is, meer pro-Amerikaans en meer afgestemd op de globalisering dan de linkerzijde doet. Kijk even rond in de wereld. George W. Bush is volgens mij verderfelijker dan Bill Clinton, José Maria Aznar slechter dan Zapatero, Angela Merkel minder goed dan Gerhard Schröder, Berlusconi erger dan Romano Prodi. In mijn boek *Vu de droite*, verschenen in 1977, schreef ik : “Op dit ogenblik zijn de ideeën die in dit boek worden verdedigd op de rechterzijde gesitueerd, maar het zijn niet noodzakelijkerwijze de ideeën van de rechterzijde. Ik kan me zelfs heel goed toestanden voorstellen waarbij deze zelfde ideeën op de linkerzijde zouden komen te liggen. In dat geval zijn het niet de ideeën die zouden zijn veranderd, maar het politieke landschap dat zou zijn gewijzigd.” Zo ver zijn we nu gekomen.

LP : Wat zijn de belangrijkste boeken die je de laatste jaren hebt gepubliceerd, in het Frans en in andere talen ?

AdB : Wat mijn politieke filosofie betreft, heb ik in het omvangrijke *Critiques – Théoriques*, in 2003 verschenen bij *L'Age d'Homme* in Lausanne, de belangrijkste teksten kunnen bundelen die ik de laatste vijftien jaar heb gepubliceerd. *Dernière année*, naar de vorm een kroniek van het jaar 1999 – het laatste jaar van vorige eeuw – is mijn meest persoonlijke boek. Sinds het begin van de jaren '90 heb ik veel gepubliceerd over ecologie, nulgroei, solidaristische economie, kritiek van de koopwaarideologie enz. Deze geschriften zijn voornamelijk in Italië uitgegeven, waar ik waarschijnlijk méér lezers heb dan in Frankrijk: *Le sfide della postmodernità* in 2003, *Comunità e decrescita. Critica della ragione mercantile* in 2006.

Ik moet er wel aan toevoegen dat ik vrij snel vervreemd van de boeken die ik heb geschreven. Al snel ben ik volop bezig met degene die nog niet verschenen zijn of nog moeten worden geschreven ! De volgende die van de pers gaan rollen zijn een essay over het begrip identiteit (*Nous et les autres*)¹³, een verzameling gesprekken en interviews in twee delen (*C'est-à-dire*)¹⁴ en een bundel verhandelingen over religieuze onderwerpen (*Jésus et ses frères*)¹⁵. Nadat ik me een tijd heb

¹³ Alain de Benoist, *Nous et les autres. Problématique de l'identité*, uitg. Krisis, Parijs, 2006.

¹⁴ Alain de Benoist, *C'est-à-dire. Entretiens – Témoignages – Explications*, twee delen, uitg. Les Amis d'Alain de Benoist, Parijs, 2006.

¹⁵ Alain de Benoist, *Jésus et ses frères et autres écrits sur le christianisme, le paganisme et la religion*, uitg. Les Amis d'Alain de Benoist, Parijs, 2006.

beziggehouden met een kritische analyse van de ideologie die aan de basis ligt van de mensenrechten (*Au-delà des droits de l'homme*)¹⁶ wil ik me nu toeleggen op het begrip politiek, de filosofie van het geld en de geschiedenis van het recht.

LP : Heeft de rechterzijde volgens jou nog een toekomst ? En indien ja, onder welke voorwaarden ?

AdB : Dat is nu net een vraag waar ik niet van wakker lig. Vooraleer we praten over de toekomst van rechts, moeten we weten wat met die term wordt bedoeld ? Altijd zijn er al verschillende rechtse stromingen geweest, met fundamenteel verschillende opties die dikwijls onverenigbaar waren. Door de wet van de traagheid in het politieke landschap zal er ook morgen met zekerheid nog een rechter- en een linkerzijde zijn. Maar welke standpunten zullen ze verdedigen ? Het zijn de achterliggende ideeën die me interesseren, niet de etiketten, de inhoud en niet het vat. Zal er in de toekomst een rechterzijde verrijzen die evenzeer de liberale beginselen zal afwijzen als de gebreken van radicaal-rechts, het onderhuidse racisme en de antidemocratische vooroordelen? We zijn daar m.i. nog ver vandaan. Maar nog eens, ik lig daar nauwelijks van wakker. De taak van de intellectueel is proberen te begrijpen en te laten begrijpen. Om daarin te lukken, moet hij niet in de eerste plaats "rechtse" of "linkse" ideeën verdedigen, maar *juiste* ideeën, om 't even waar ze vandaan komen.

¹⁶ Alain de Benoist, *Au-delà des droits de l'homme. Pour défendre les libertés*, uitg. Krisis, Parijs, 2004.